

adhuc parvulus in Christo ut lacte potandus sis¹, sed perveni ad virum perfectum, ut sis inter illos de quibus dicitur: « Sapientiam loquimur inter perfectos². » Tum demum recte et non præpostere audies, si qua sunt de animarum occultissimis meritis; et de gratia vel iustitia secreta omnipotentis Dei.

4°. Nam de Pharaone facile respondetur, prioribus meritis quibus afflixit in regno suo peregrinos, dignum effectum cui obduraretur cor³, ut nec manifestissimis jubentis Dei crederet. Ex eadem ergo massa, id est, peccatorum, et vasa misericordiae protulit, quibus subveniret, cum eum deprecarentur filii Israël; et vasa iræ, quorum supplicio illos erudiret, id est, Pharaonem et populum ejus: quia quamvis essent utrique peccatores, et propterea ad unam massam pertinerent, aliter tamen tractandi erant qui uni Deo ingemuerant: « Pertulit ergo in multa » patientia vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionem⁴. » Et eo ipso quo ait, « in multa patientia: » satis significavit priora eorum peccata, in quibus eos pertulit; ut opportune tunc vindicaret, quando de illorum vindicta subveniendum erat his qui liberabantur. « Et ut notas faceret » divitias gloriæ suæ in vasa misericordiae, quæ præparavit in gloriam⁵. » Hic fortasse conturbatus ad illam quæstionem rediis, « Cujus vult miseretur, et quem vult » obdurat: quid adhuc conqueritur? Voluntati enim ejus » quis resistit⁶: » Prorsus cujus vult miseretur, et quem vult obdurat: sed hæc voluntas Dei injusta esse non potest. Venit enim de occultissimis meritis: quia et ipsi peccatores cum propter generale peccatum unam massam fecerint, non tamen nulla est inter illos diversitas. Præcedit ergo aliquid in peccatoribus, quo quamvis nondum

¹ 1 Cor. iii, 2. — ² Id. ii, 6. — ³ Exod. vi, 6. — ⁴ Rom. ix, 22. — ⁵ Ibid. 23. — ⁶ Ibid. 18, 19.

sini justificati, digni efficiantur justificatione; et item præcedit in aliis peccatoribus quo digni sint obtusione. Habes eundem Apostolum alibi dicentem: « Quoniam » non probaverunt Deum habere in notitia, dedit illos » Deus in reprobum sensum¹. » Quod eos dedit in reprobum sensum, hoc est, quod induravit cor Pharaonis²: quod autem illi non probaverunt Deum habere in notitia, hoc est, quod digni extiterunt qui darentur in reprobum sensum.

5°. Tamen verum est, quia non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei³. Quia etiamsi levioribus quisque peccatis, aut certe quamvis gravioribus et multis, tamen magno gemitu et dolore poenitendi, misericordia Dei dignus fuerit, non ipsius est, qui si relinqueretur, interiret, sed miserentis Dei, qui ejus precibus doloribusque subvenit. Parum est enim velle, nisi Deus misereatur; sed Deus non miseretur, qui ad pacem vocat, nisi voluntas præcesserit; quia in terra pax hominibus bonæ voluntatis⁴. Et quoniam nec velle quisquam potest, nisi admonitus et vocatus, sive intrinsecus, ubi nullus hominum videt, sive intrinsecus, per sermonem sonantem, aut per aliqua signa visibilia; efficitur ut etiam ipsum velle Deus operetur in nobis⁵. Ad illam enim cœnam, quam Dominus dicit in Evangelio præparatam, nec omnes qui vocati sunt venire voluerunt, neque illi qui venerunt, venire possent, nisi vocarentur⁶. Itaque nec illi debent sibi tribuere qui venerunt; quia vocati venerunt: nec illi qui noluerunt venire, debent alteri tribuere, sed tantum sibi; quoniam ut venirent, vocati erant in libera voluntate. Vocatio ergo ante meritum voluntatem operatur. Propterea et si quisquam sibi tribuit quod venit vocatus, non

¹ Rom. 1, 28. — ² Exod. iv, 21. — ³ Rom. ix, 16. — ⁴ Luc. ii, 14. — ⁵ Philip. ii, 13. — ⁶ Luc. xvi, 1.

sibi potest tribuere quod vocatus est. Qui autem vocatus non venit, sicut non habuit meritum præmii ut vocaretur, sic inchoat meritum supplicii cum vocatus venire neglexerit. Ita erunt duo illa : « Misericordiam et iudicium » cantabo tibi, Domine¹. » Ad misericordiam pertinet vocatio : ad iudicium pertinet beatitudo eorum qui venerunt vocati, et supplicium eorum qui venire noluerunt. Numquid ergo latebat Pharaonem quantum boni consecutæ fuerint terræ illæ per adventum Joseph²? Illius ergo rei gestæ cognitio, vocatio ejus fuit, ut populum Israël misericorditer tractans non esset ingratus. Quod autem huic vocationi obtemperare noluit, sed exercuit crudelitatem in eis, quibus humanitas et misericordia debebatur, meruit poenam, ut induraretur illi cor, et tantam cæcitatem mentis pateretur, ut tot et tantis tamque manifestis Dei signis non crederet³; quo posset ejus supplicio, sive obdurationis, sive ultimæ visibilis submersionis, erudiri populus, cujus afflictione ille, et occultæ obtusionis, et manifestæ submersionis meritum sibi compararet.

6°. Hæc autem vocatio, quæ sive in singulis hominibus, sive in populis, atque in ipso genere humano per temporum opportunitates operatur, altæ et profundæ ordinationis est. Quo pertinet etiam illud, « In utero sanctificavi te, » et cum esses in renibus patris tui, vidi te⁴. » Et, « Jacob » dilexi, Esau autem odio habui⁵. » cum dictum sit antequam nascerentur. Nec comprehendi potest, nisi forte ab eis qui diligunt Deum ex toto corde et ex tota anima, et ex tota mente sua, et diligunt proximos suos tanquam se ipsos⁶. Tanta enim charitate fundati possunt jam fortasse cum Sanctis comprehendere longitudinem, latitudinem, altitudinem, et profundum⁷. Illud tamen constantissima fide

¹ Psal. c, 1. — ² Gen. xli. — ³ Exod. v, 6, et vii, 28. — ⁴ Jerem. 1, 5. — ⁵ Malach. 1, 2 et 3. — ⁶ Deut. vi, 5, et Matth. xxii, 37. — ⁷ Ephes. iii, 18.

retinendum, neque quidquam Deum injuste facere, neque ullam esse naturam quæ non Deo debeat id quod est : quia Deo debetur omne decus et pulchritudo et congruentia partium ; quam si penitus persecutus fueris, et usque ad omnes reliquias de rebus detraxeris, remanet nihil.

QUÆSTIO LXIX. — 1°. Qui Filium Dei Patri æqualem non esse contendunt, solent usurpare familiariter hoc testimonium, ubi ait Apostolus, « Cum autem emnia subjecta fuerint, tunc et ipse Filius subjectus » erit ei, qui illi subjecit omnia, ut sit Deus omnia in » omnibus¹. » Non enim posset eis error oboriri palliatum nomine christiano, nisi de Scripturis non intellectis. Dicunt enim, Si æqualis est, quomodo subjectus erit ei²? Quod utique simile est illi Evangelicæ quæstioni, Si æqualis est, quomodo major est Pater? Ipse enim Dominus ait, « Quoniam Pater major me est³. » Regula autem catholicæ fidei sic se habet, ut cum aliqua in Scripturis dicuntur de Filio quod sit minor Patre, secundum susceptionem hominis intelligantur : cum vero ea dicuntur quibus demonstratur æqualis, secundum id quod Deus est accipiantur. Apparet ergo quemadmodum dictum sit : « Pater major me est⁴. » Et, « Ego et Pater unum » sumus. » Et, « Deus erat Verbum. » Et Verbum caro » factum est⁵. » Et, « Non rapinam arbitratus est esse » æqualis Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi » accipiens⁶. » Sed quoniam multa etiam secundum proprietatem personæ, excepto quod attinet ad susceptionem hominis, de illo ita dicuntur, ut Patrem non aliud quam Patrem, et Filium non aliud quam Filium intelligi oporteat, putant hæretici in iis quæ ita dicuntur atque intelliguntur, æqualitatem esse non posse. Scriptum est enim,

¹ 1 Cor. xv, 28. — ² Vide lib. 1 de Trinit. cap. 8. — ³ Joan. xiv, 18. — ⁴ Id. x, 30. — ⁵ Id. 1, 1 et 14. — ⁶ Philip. ii, 6.

« Omnia per ipsum facta sunt¹, » utique per Filium, hoc est per Verbum Dei : a quo, nisi a Patre? Nusquam autem scriptum est, quod Filius per Patrem aliquam creaturam operatus sit. Item scriptum est, quod imago Patris sit Filius² : nusquam autem scriptum est, quod imago Filii sit Pater. Deinde quod ille genitor, ille genitus; et cætera hujuscemodi, quæ non ad æqualitatem substantiæ, sed ad proprietatem pertinent personarum : in quibus illi æqualitatem cum dicunt esse non posse, quoniam ad hæc penetranda crassiores mentes adhibent, pondere auctoritatis urgendi sunt. Si enim in his non posset intelligi æqualitas ejus per quem facta sunt omnia et ejus a quo facta sunt, imaginis et ejus cujus imago est, geniti et genitoris; nullo modo Apostolus contentiosorum hominum ora cõcludens ipsum etiam verbum poneret, dicens, « Non rapinam arbitratus est esse » æqualis Deo³. »

2°. Cum ergo ea quæ ad distinctionem Patris et Filii scripta sunt, partim propter personarum proprietates, partim propter susceptionem hominis, ita scripta sint; dum tamen divinæ substantiæ Patris et Filii deitas et unitas et æqualitas maneat : recte quæritur in hoc loco, utrum secundum personarum proprietates, an secundum hominis susceptionem Apostolus dixerit, « Tunc et » ipse Filius subjectus erit ei, qui subjecit omnia⁴. » Solet circumstantia Scripturæ illuminare sententiam, cum ea quæ circa scripta sunt, præsentem quæstionem contingit, diligenti discussione tractantur. Invenimus itaque ita ventum esse ad hunc locum, ut supra diceret, « Nunc » autem Christus surrexit a mortuis, primitiæ dormientium⁵. » Agebat enim de resurrectione mortuorum, quod in Domino secundum susceptionem hominis factum

¹ Joan. 1, 3. — ² Coloss. xv. — ³ Philip. II, 6. — ⁴ I Cor. xv, 28. — ⁵ Ibid. 20.

est : quanquam apertissime sequatur et dicat, « Quoniam » quidem per hominem mors, et per hominem resurrectio » mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic » et in Christo omnes vivificabuntur. Unusquisque autem » in suo ordine : initium Christus; deinde ii qui sunt » Christi, in¹ præsentia ejus; deinde finis, cum tradiderit regnum Deo et Patri, cum evacuaverit omnem principatum et omnem postestatem et virtutem. Oportet » enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos suos » sub pedibus suis. Novissima inimica destruetur mors. » Omnia enim subjecit sub pedibus ejus. Cum autem dixerit, quod omnia subjecta sunt, manifestum est quia » præter eum qui subjecit illi omnia. Cum autem ei omnia subjecta fuerint, tunc et ipse Filius subjectus erit » ei, qui illi subjecit omnia, ut sit Deus omnia in omnibus². » Manifestum est ergo hoc secundum susceptionem hominis dictum.

3°. Sed alia in hoc capitulo, cujus totum textum commemoravi, solent habere quæstionem : primo quod dictum est, « Cum tradiderit regnum Deo et Patri³ : » quasi nunc non teneat regnum Pater. Deinde quod dictum est, « Oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis⁴ : quasi postea non sit regnaturus, et ad hoc valeat quod supra dictum est, « Deinde » finis. » Quod sacrilega opinione sic accipiunt, quasi finem dixerit consummationem regni ejus : cum scriptum sit in Evangelio, « Et regni ejus non erit finis⁵. » Postremo quod dictum est, « Cum autem ei omnia subjecta fuerint, » tunc et ipse Filius subjectus erit ei qui subjecit omnia : sic volunt intelligi, quasi nunc aut aliquid Filio non sit subjectum, aut Patri non sit ipse subjectus.

¹ Παρουσία. — ² I Cor. xv, 21 et seqq. — ³ I Cor. xv, 24. — ⁴ Vide lib. de Trinit. cap. 8 et 10. — ⁵ Luc. 1, 33.

4°. Genere igitur locutionis solvitur quæstio. Sic enim plerumque Scriptura loquitur, ut quod semper est, tunc fieri dicatur in aliquo, cum in eo cognosci cœperit. Ita enim dicimus in oratione, « Sanctificetur nomen tuum¹ : » quasi aliquando sanctum non sit. Ergo sicut sanctificetur, est sanctum esse innotescat : ita quoque, « Cum tradiderit » regnum Deo et Patri, » id est, cum Patrem regnare monstraverit, ut per speciem manifestationemque clarescat, quod nunc a fidelibus creditur et ab infidelibus non putatur. Evacuabit autem omnem principatum et potestatem, manifestando utique regnum Patris, ut omnibus notum sit, nullum principum et potestatum, sive cœlestium, sive terrestrium, per se habuisse aliquid principatus et potestatis, sed ab illo ex quo sunt omnia, non solum ut sint, verum etiam ut ordinata sint. In illa enim manifestatione nulli spes aliqua remanebit in quoquam principe, aut in quoquam homine. Quod etiam nunc prophetice canitur : « Bonum est sperare in Domino, quam sperare in homine ; » bonum est sperare in Domino quam sperare in principibus² : » ut ista meditatione anima jam in regnum Patris assurgat, nec cujusquam potestatem præter illum magni faciens, nec sua sibi ipsi perniciosissime blandiens. Tradet ergo regnum Deo et Patri, cum per illum per speciem cognoscetur Pater. Regnum enim ejus sunt in quibus nunc regnat per fidem. Aliter enim dicitur regnum Christi secundum potestatem divinitatis, secundum quod ei cuncta creatura subjecta est, et aliter regnum ejus dicitur Ecclesia, secundum proprietatem fidei quæ in illo est, secundum quod orat qui dicit, « Posside nos³. » Neque enim non ipse possidet omnia. Secundum quod dicitur etiam illud, « Cum servi essetis peccati, liberi eratis justitiæ⁴. »

¹ Matth. vii, 6 et 12. — ² Psal. cxvii, 8 et 9. — ³ Isai. xxvi, 13, juxta LXX. — ⁴ Rom. vi, 20.

Evacuabit ergo omnem principatum et omnem potestatem et virtutem, ut nulli Patrem intuenti per Filium opus sit aut libeat in cujusquam creaturæ vel in sua conquiescere potestate.

5°. « Oportet enim eum regnare, donec ponat omnes » inimicos suos sub pedibus suis¹ : » id est, oportet regnum ejus in tantum manifestari, donec omnes inimici ejus ipsum regnare fateantur. Hoc enim intelligitur, sub pedibus ejus futuros inimicos. Quod si de justis accepimus, ideo dictum est « inimicos, » quia ex injustis justificantur, et ei credendo subduntur. De injustis autem qui ad justorum beatitudinem futuram non pertinent, sic accipiendum est, quoniam et ipsi eum regnare ipsa regni ejus manifestatione confusi fatebuntur : « Ergo oportet eum » regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus » suis ; » non ita dictum est, quasi cum posuerit inimicos suos sub pedibus suis, non sit postea regnaturus : sed, « Oportet eum regnare, donec ponat omnes inimicos » suos sub pedibus suis, » oportet eum, inquit, ad tantam evidentiam regnum suum perducere, donec inimici ejus nullo modo audeant negare quod regnet. Nam scriptum est : « Ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, » donec misereatur nostri². » Nec ideo tamen, cum misertus nostri fuerit, oculos ab eo debemus avertere. In tantum enim est beatitudo nostra, in quantum ejus contemplatione perfruimur. Sic ergo et hoc dictum est. Oculorum nostrorum intentio ad Dominum non porrigitur, nisi usque ad impetrationem misericordiæ ipsius, non ut postea inde avertatur, sed ut nihil inde amplius requirat. Donec ergo pro eo positum est, ut non amplius, intelligas. Quo enim amplius, id est, usque ad quam majorem manifestationem manifestabitur regnum Christi, nisi quo

¹ I Cor. xv, 25. — ² Psal. cxii, 2.

usque omnes inimici eum regnare fateantur? Aliud est ergo non amplius manifestari, aliud non amplius permanere. Non amplius manifestari, est non fieri manifestus: non amplius permanere, non fieri perseverantius. Quando autem manifestus erit regnum Christi, quam cum omnibus claruerit inimicis?

6°. « Novissima inimica destruetur mors¹. » Non enim erit aliud quod destruat, postea quam mortale hoc induerit immortalitatem. « Omnis enim subiecit sub pedibus ejus: » hoc est, ut etiam mortem destruat. « Cum » autem dixerit, quia omnia subjecta sunt: » dixit utique Propheta in Psalmis: « manifestum est quia præter eum » qui subiecit illi omnia²: » Patrem vult intelligi omnia Filio subiecisse, sicut multis locis idem Dominus in Evangelio commendat et prædicat, non solum propter formam servi, sed etiam propter principium de quo est, et quo æqualis est ei de quo est. Amat enim ad unum principium referre omnia, tanquam imago ejus, sed in quo inhabitat omnis plenitudo divinitatis³.

7°. « Cum autem ei omnia subjecta fuerint, tunc et » ipse Filius subjectus erit ei, qui illi subiecit omnia⁴. » Non quasi modo non ita sit, sed tunc manifestum erit, secundum locutionem superius tractatam. « Ut sit Deus » omnia in omnibus. » Ipse est finis, quem superius commemoravit, cum totum primo breviter vellet concludere, deinde quasi membratim explicare et exponere. Loquebatur enim de resurrectione, ubi ait, « Initium Christus, » deinde ii qui sunt Christi in præsentia ejus, deinde » finis⁵. » Ipse scilicet finis est, « ut sit Deus omnia in » omnibus. » Aliter enim dicitur finis qui pertinet ad consumptionem, aliter qui pertinet ad consumptionem.

¹ 1 Cor. xv, 26. — ² Psal. viii, 8. — ³ Coloss. ii, 9. — ⁴ 1 Cor. xv, 28. — ⁵ Ibid. 23.

Aliter enim finitur tunica texendo, aliter cibus comedendo. Deus autem omnia in omnibus dicitur, ut nemo eorum qui ei cohærent, amet adversus eum suam propriam voluntatem, manifestumque sit omnibus quod idem Apostolus alio loco dicit: « Quid autem habes quod non » accepisti¹? »

8°. Sunt item qui sic intelligant hunc locum, « Oportet eum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub » pedibus suis², » ut sub alia significatione positum hic dicant « regnare; » non sub ea qua positum est regnum, de quo ait, « Cum tradiderit regnum Deo et Patri³: » ut illud sic appellaverit regnum, quo universam creaturam Deus regit; hoc autem si appellaverit regnare, ut intelligatur tanquam adversus hostem exercitum ducere, vel defendere civitatem: ut ideo dixerit: « Oportet eum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus » suis; » quia talis regni, quale habent principes armorum, nulla erit causa, hoste ita subjecto ut rebellare non possit. Nam utique dictum est in Evangelio, « Et regni » ejus non erit finis, secundum quod regnat in æternum⁴: » secundum autem id quod adversus diabolum sub eo militatur, tandiu erit utique ista militia, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis: postea vero non erit, cum pace perpetua perfruemur.

9°. Hæc autem ita dicta sint, ut noverimus diligentius etiam illud considerari oportere, secundum quid regnet nunc Dominus dispensatione sacramenti sui per incarnationem atque passionem. Nam secundum id quod Verbum Dei est, tam sine fine quam sine initio et sine intermissione est regnum ejus. Secundum id autem quod Verbum caro factum est⁵, cœpit regnare in credentibus per fidem in-

¹ 1 Cor. iv, 7. — Id. xv, 25. — ² Ibid. 24. — ³ Luc. i, 33. — ⁴ Joan. i, 24.

carnationis suæ. Unde est etiam illud : « Dominus regnavit a ligno ¹. » Hinc autem evacuavit omnem principatum et omnem potestatem et virtutem, dum non per claritatem ejus, sed per humilitatem salvi fiunt credentes in eum. Hoc est absconditum a sapientibus et prudentibus, et revelatum parvulis¹; quoniam placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes². Neque quidquam se inter parvulos scire dicit Apostolus, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum³. Qua prædicatione tandiu opus est, donec ponantur omnes inimici sub pedibus ejus : id est, ipsi humilitati ejus, quam pedum nomine significari arbitror, cedat atque subdatur omnis superbia sæcularis; sicut ex maxima parte jam factum est, et quotidie fieri videmus. Sed quo fine ista fiunt? Ut tradat regnum Deo et Patri, id est, ut nutritos fide incarnationis suæ, perducatur ad speciem qua æqualis est Patri. Jam enim eis qui crediderant, loquebatur, cum diceret : « Si manseritis in verbo meo, vere discipuli mei estis, et » cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos⁴. » Regnum enim tradet Patri, cum per id regnabit in contemplantibus veritatem, quo æqualis est Patri, et per se unigenitum per speciem faciet videri Patrem. Nunc enim per hoc regnat in credentibus, quo se ipsum exinanivit formam servi accipiens⁵. Tunc autem tradet regnum Deo et Patri, cum evacuaverit omnem principatum et potestatem et virtutem. Unde evacuabit, nisi humilitate et patientia et infirmitate? Quis enim principatus non evacuetur, cum Filius Dei propterea regnat in credentibus, quia eum principes sæculi judicaverunt? Quæ potestas non evacuetur, cum ipse per quem facta sunt omnia, propterea regnat in credentibus, quia ita subjectus est potestatibus,

¹ Matth. xi, 25. — ² 1 Cor. i, 21. — ³ Id. ii, 2. — ⁴ Joan. viii, 31. — ⁵ Philip. ii, 7.

ut diceret homini : « Non haberes in me potestatem, nisi » data tibi esset desuper¹? » Quæ virtus non evacuetur, cum ipse per quem coeli solidati sunt, ideo regnat in credentibus, quia usque ad crucem mortemque infirmatus est? Hoc autem modo Filius proprie regnat in fide credentium. Non enim Pater dici aut credi potest vel incarnatus, vel judicatus, vel crucifixus. Per speciem autem, qua æqualis est Patri, cum Patre regnat in contemplantibus veritatem. Quod autem tradet regnum Deo et Patri, a fide incarnationis suæ ad speciem deitatis perducens eos qui sibi nunc credunt, non ipse amittit, sed uterque se unum ad fruendum contemplantibus præbet. Tandiu autem opus est, ut in hominibus nondum valentibus æqualitatem Patris et Filii perspicua mentis luce contueri, per hoc regnet Christus, quod tales capere possunt, et quod proprie ipse suscepit, id est, incarnationis humilitatem, donec ponat omnes inimicos sub pedibus suis : id est, donec omnis superbia sæcularis incarnationis ejus humilitati subdatur.

10°. Sane quod dictum est : « Tunc et ipse Filius sub- » jectus erit ei, qui illi subjecit omnia²; » quamvis secundum susceptionem hominis dicatur, quia inde est quæstio nata, cum ageret de resurrectione mortuorum³ : tamen recte quæritur utrum secundum ipsum tantum dictum sit, quod est caput Ecclesiæ, an secundum universum Christum, annumerato corpore et membris ejus. Cum enim ait ad Galatas : « Non dicit, Et seminibus, » tanquam in multis, sed tanquam in uno, Et semini tuo, » quod est Christus⁴ : » ne ipsum hoc loco solum intelligeremus Christum, qui de Maria virgine est natus; postea dicit : « Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu. Si » autem vos Christi, ergo Abrahæ semen estis⁵. » Et ad

¹ Joan. xiv, 11. — ² 1 Cor. xv, 28. — ³ Ephes. v, 23. — ⁴ Gal. iii, 16. — ⁵ Ibid. 28 et 29.

Corinthios cum de charitate diceret, de membris corporis similitudinem ducens: « Sicut enim corpus unum est, » inquit, **et** membra habet multa, omnia autem membra » corporis cum sint multa, unum est corpus, ita et Christus¹. » Non dixit, ita et Christi, sed, ita et Christus, ostendens Christum recte appellari etiam universum, hoc est, caput cum corpore suo, quod est Ecclesia. Et multis Scripturarum locis invenimus Christum etiam hoc modo appellari, **ut** cum omnibus suis membris intelligatur, quibus dictum est: « Vos estis corpus Christi et membra². » Non ergo absurde sic intelligimus, « Tunc et ipse Filius » subjectus erit ei, qui illi subiecit omnia; » ut Filium non solum caput Ecclesiae, sed et omnes cum eo sanctos intelligamus, qui sunt unum in Christo, unum semen Abrahamae: subjectum autem secundum contemplationem sempiternae veritatis, ad obtinendam beatitudinem, nullo motu animi, nulla parte corporis resistente, ut, in illa vita nemine amante propriam potestatem, « sit Deus omnia in omnibus. »

QUÆSTIO. LXX. — Morte significari arbitror hoc loco carnalem consuetudinem, quæ resistit bonæ voluntati delectatione temporalium fruendorum. Non enim diceretur: « Ubi est, mors, contentio tua³? » si non restitisset et repugnasset. Ipsius contentio etiam illo loco describitur: « Caro » concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem⁴. Hæc enim invicem sibi resistunt et adversantur, » ut non quæ vultis illa faciatis. » Fit ergo per sanctificationem perfectam, ut omnis carnalis appetitus spiritui nostro illuminato et vivificato, id est, bonæ voluntati subjiatur. Et sicut nunc videmus multis puerilibus delectationibus nos carere, quæ nos pueros, si denegarentur, acerrime cruciabant: ita credendum est de omni carnali

¹ 1 Cor. xii, 12. — ² Ibid. 27. — ³ 1 Cor. xv, 54. — ⁴ Gal. v, 17.

delectatione futurum esse, cum perfecta sanctitas totum hominem reparaverit. Nunc autem quandiu est in nobis quod resistat bonæ voluntati, auxilio Dei per bonos homines et bonos Angelos indigemus, ut donec sanetur vulnus nostrum, non ita molestat, ut perimat etiam bonam voluntatem. Hanc autem mortem peccato meruimus, quod peccatum erat ante omni modo in libero arbitrio, cum in paradiso nullus dolor denegatæ delectationis voluntati bonæ hominis resistebat, sicuti nunc. Verbi gratia, si quisquam existat, quem nunquam delectavit venatio, omni modo liber est utrum venari velit, an nolit, nec eum cruciat quisquis hoc prohibet. At si ista libertate male usus, venatus fuerit contra prohibentis imperium, paulatim subrepens delectatio, mortificat animam, ut si se abstinere velit, absque molestia et sine angore non possit, cum id ante tota sanitate non ageret. « Ergo aculeus mortis peccatum est; » quia peccato facta est delectatio, quæ jam possit resistere bonæ voluntati, et cum dolore cohiberi. Quam delectationem, quia in defectu est animæ deterioris effectæ, jure mortem vocamus. « Virtus » autem peccati lex est; » quia multo sceleratius et flagitiosius quæ lex prohibet committuntur, quam si nulla lege prohiberentur. Tunc itaque absorpta erit mors in victoriam, cum per sanctificationem in omni parte hominis perfecta delectatione spiritalium delectatio carnalis obruetur.

QUÆSTIO LXXI. — 1°. Quia Veteris Testamenti custodia timorem habebat, non potuit apertius significari Novi Testamenti donum esse charitatem, quam hoc loco, ubi Apostolus dicit: « Invicem onera vestra portate, et sic » adimplebitis Legem Christi¹. » Hanc enim Christi Legem dicere intelligitur, qua ipse Dominus præcepit ut nos invicem diligamus, tantum in ea sententia præcepti pondus

¹ Gal. vi, 2.

constituens, **ut** diceret : « In hoc cognoscetur, quoniam » discipuli **mei** estis, si vos invicem diligatis ¹. » Hujus autem dilectionis officium est, invicem onera nostra portare. Sed hoc officium, quod sempiternum non est, perducet sane ad beatitudinem æternam, in qua nulla erunt nostra onera, quæ invicem portare jubeamur. Nunc vero cum in hac **vita**, id est, in hac via sumus, onera invicem nostra portemus, ut ad eam vitam quæ caret omni onere pervenire possimus. Sicut enim de cervis nonnulli talium cognitionum studiosi scripserunt², cum fretum ad insulam transeunt pascuorum gratia, sic se ordinant, ut onera capitum suorum quæ gestant in cornibus super invicem portent, ita **ut** posterior super anteriorem cervice projecta caput collocet. Et quia necesse est unum esse, qui cæteros præcedens, **non** ante se habeat cui caput inclinet, vicibus id agere dicuntur; ut lassatus sui capitis onere ille qui præcedit, **post** omnes recedat, et ei succedat cujus ferebat caput, **cum** ipse præiret. Ita invicem onera sua portantes, fretum transeunt, donec veniant ad terræ stabilitatem. Istam fortasse cervorum naturam intenderat Salomon, cum ait, « Cervus amicitiae et pullus gratiarum tuarum colloquantur tecum ³. » Nihil enim sic probat amicum, quemadmodum oneris amici portatio.

2º. Nec tamen invicem onera nostra portaremus, si unum tempus esset infirmitatis amborum, qui onera sua sustinent, aut unum infirmitatis genus : sed diversa tempora et diversa genera infirmitatis faciunt ut onera nostra portare invicem valeamus. Verbi gratia, iram fratris tui tunc portabis, **cum** tu adversus eum non irasceris; ut rursus eo tempore **quo** te ira præoccupaverit, ille te lenitate et tranquillitate sua supportet. Hoc exemplum ad id pertinet, cum diversa sunt tempora portantium onera sua, quamvis

¹ Joan. XIII, 34. — ² Plin. lib. VIII, cap. 32. — ³ Prov. V, 19 juxta LXX.

ipsa diversa non sit infirmitas : in ambobus enim ab invicem ira portatur. Ad diversum autem infirmitatis genus aliud exemplum videndum est : veluti si quis loquacitatem in se vicerit, et pertinaciam nondum vicerit, alius vero adhuc loquax, sed jam pertinax non sit; debet ille hujus loquacitatem et iste illius pertinaciam, donec illud in illo et hoc in isto sanetur, charitate portare. Par quippe infirmitas in duobus si uno accidat tempore, tolerare se invicem non valent, cum adversum se intenditur. Nam adversus aliquem tertium, et duo irati sibi conveniunt, et se tolerant : quanquam nec tolerare se invicem dicendi sunt, sed potius se invicem consolari. Sicut et tristes de re una, magis se portant et quasi incumbunt sibi, quam si unus tristis esset et alius gauderet : si autem adversus se tristes sint, prorsus se tolerare non possunt. Et ideo in hujusmodi affectionibus suscipienda est aliquantulum ipsa ægritudo; de qua vis alium per te liberari; et sic suscipienda, ut ad auxilium, non ad æqualitatem miseriæ valeat : quemadmodum se inclinat, qui manum jacenti porrigit. Non enim se projicit, ut ambo jaceant; sed incurvant tantum, ut jacentem erigat.

3º. Neque ulla res officiosum istum laborem ad portanda onera aliorum facit libenter impendi, nisi cum cogitamus quanta pro nobis pertulerit Dominus. Hinc enim admonens Apostolus ait : « Hoc sentite in vobis, quod et in Christo » Jesu, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitrat¹us est esse æqualis Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, » et habitu inventus ut homo, humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis¹. » Superius enim dixerat : « Non quæ sua sunt unusquisque » intendens, sed ea quæ aliorum². » Huic sententiæ con-

¹ Philip. II, 5 et seqq. — ² Ibid. 4.